

CARDILUCIUS A SZANGVINIKUSOK ÉLETVITELÉRŐL ÉS A KESERŰVIZEKRŐL

Johannes Hiskias Cardilucius (1640 körül–1707) holland orvos. Németalföldi tanulmányok után elsősorban Mainzban és Nürnbergben élt és praktizált. Van Helmont tanítványa, azaz a kemiatria híve volt. Kiváló filológusként ismerték: újra és javítva kiadta többek közt Hippokratész prognosztikáját, Minderer hadisebészetét, vagy Johann Hartmann *Praxis Chemicatricáját*, ám foglalkozott alkímiával, szignatúratannal, jatromatematikával és egyéb okkult tudományokkal is. Igen termékeny szerző volt, írt egy kémiai alapozású gyógyszerkönyvet, ám itt idézett munkája és a német fürdőkről írott könyve is jelentős.

Az alábbi szövegből jól látható, hogy a klasszikus, az ókori eredetű nedvelméletre alapozott diétetika a 17. században még milyen szilárd lábakon állt, akár olyan szerzők könyveiben is, mint a kemiatria harcos híve, Cardilucius. A diétetika ekkor és még sokáig az orvosi gyakorlat legsikeresebb ágazata maradt, hiszen a sebészet, hügiéné és fájdalomcsillapítás híján szinte több bajt és szenvedést okozott, mint amennyi hasznot hajtott, a gyógyszerészet tudományos gyógyszeratan és biokémiai ismeretek híján pusztán az empiriára támaszkodhatott, míg a diétetika, vagyis az életmód szabályozásával gyógyító medicina több ezer éves tapasztalatokra épült és sok esetben segíteni tudott a betegen.

Második szemelvényünk Cardilucius fent említett gyógyvíztani és balneológiai szakmunkájából való: érdekessége abban rejlik, hogy ez bizony már tisztán és klaszrikusan kemiatrikus szöveg. A gyógyvízfogyasztás és gyógyfürdőzés ugyan már az ókor óta szokásban volt mindenütt, ahol gyógyvizekhez hozzá lehetett férni, ám az már kétségtelen újdonság, hogy a tudós doktor e vizek hatását vegyi összetételükkel indokolja. Ugyancsak érdekes Cardiluciusnak a betegségek keletkezésére adott magyarázata, amely – szemben a galénoszi nedvkórtannal – az ókori pneumatikus és metodikus orvosi iskola tanait eleveníti föl. E tanok szerint a betegségek oka a szervezet járatainak eldugulása, az „életerő” áramlásának akadályoztatása. Ezek az epikureus eredetű tanok egyébként, mint már másutt is mondtuk, a 16. század végén, Padovában támadtak föl halottaikból.

VIII. fejezet. A szangvinikus alkat életmódjáról egészségben és betegségben¹

Minthogy a szangvinikus, avagy a vérbő alkatra mérsékelt melegség és nedvesség jellemző, és mivel az ilyen alkatú ember természettől hajlamos vérbőségre, és arra, hogy vére, mivel túltengése következtében képtelen a nyugalomra, összegyűljön és gyulladásba jöjjön, aminek aztán könnyen halálos rothadás lehet az eredménye – nap mint nap tapasztalhatjuk, hogy a szangvinikusak közül sokan életük virágjában, idő előtt hunynak el. Ennek azonban kizárólag és egyedül helytelen életmódjuk az oka.

¹ Hiskias CARDILUCIUS, *Speise-, Tranck- und Lebens-Ordnung in Gesundheit und Kranckheit*, Nürnberg, Endter, 1677, 900–902.

Vidéki fürdő Svájcban, a 17. században (Hans Heinrich Glaser rézmetszete, 1640)

Ennek az alkatnak a számára ugyanis, ha friss és egészséges akar maradni, elsőrendűen fontos, hogy a vérbőséget növelő táplálékokból csak keveset fogyasszon, és hogy sose olyan mennyiségben vegye őket magához, ahogy azt egyébként étvágya diktálná.

Az efféle igencsak tápláló ételek elsősorban a következők: erős, fehér, édes óbor, erős, világos sör, erős szesz, cukor, befőtt, lágy tojás, osztriga, csiga, kappan, édes mandula, mazsola, csirke, sült birka- és ürühús, mindenféle fűszeres étel és hasonlók. A szangvinikus ember számára ugyanis csak az olyan ételek egészségesek, amelyek nehezen emészthetők, és amelyeket emésztőszerveik nem képesek túl gyorsan feldolgozni, hanem feldolgozásuk egy kissé több időt vesz igénybe. Efféle a rozskenyér, a sonka, a füstölt hús, a borsó, a rizs, a köles, a káposzta, a marhahús és a hasonlók. Ám ezeket sem kell folyamatosan fogyasztani, hanem hagyni kell, hogy kényelmesen alászálljanak. Ez ugyanis erősíti a beleket, és hozzászoktatja őket a munkához, így aztán az esetleges betegségekben is ellenállóbbaknak bizonyulnak majd.

A szangvinikusoknak ezen túl óvakodniuk kell mindenfajta túlságos felhevüléstől vagy azonnali, illetve a felhevülés után közvetlen bekövetkező testlelűléstől, amit futás, tánc, birkózás, harc, lovaglás és hasonló okoz, és különösen attól, hogy

felhevült testtel hideg italokat fogyasszanak, hiszen ebbe számtalan ember pusztult már belé. A vérbő és felhevült mellkast ugyanis a hideg pontosan úgy viseli meg és úgy sokkolja, ahogy a forró kő hullik porrá, ha felizzítva jéghideg vízbe hajítják. Ezért az ilyen embernek minden áldott évben rendszeresen meg kell a szervezetét tisztítania, és eret kell vágatnia magán, hogy túltengő vérét egy kissé megcsapolja. Máskülönben ugyanis könnyen úgy járhat, mint a friss must az erjedéskor, amely, ha nem áll rendelkezésére elég hely és levegő, könnyen szétfeszíti a hordót. Mert ugyanígy tesz a forrásban lévő vér is a testtel: könnyen pusztulásba döntheti.

Jó esetben viszont a szangvinikus alkatú ember mértékletes és óvatos táplálékfogyasztás mellett igenis megtarthatja egészségét. Ha azonban bármiben is túlfeszíti a húrt, mindenfajta betegség könnyű prédájává válhat. Könnyen rájöhet a hasmenés, vért köphet, eleredhet az orra vére, isiásza lehet, csömöre,² szem-, fog-, fej- és fülfájása, furunkulusa és daganata támadhat, mandulagyulladás, tüdőgyulladása, máj- és vízkórja, aranyere, fekélye, gilisztája, kolerája, továbbá mindenféle láz gyötörheti, hidegletélés vagy forróság jöhet rá, és sok más baja is lehet még. Mint-hogy pedig a legtöbb szangvinikus kórságnak a gyulladt, túltengő és forrongó vér az oka, ilyen esetekben a diétát, vagyis az életvitelt az étel, ital és minden egyéb, az egészség és az élet szempontjából fontos dolog tekintetében úgy kell beállítani, hogy elősegítse a hűtést és az oldódást, amint azt a korábbi fejezetekben már kifejtettük.

XVII. fejezet. Szükséges előkészületek mindazok számára, akik keserűvizet kívánnak fogyasztani³

Szinte mindazok, akik vagy egész testükben, vagy testük egyik részén rosszul és kellemetlenül érzik magukat, olyan belső szennyeződések hordoznak szervezetükben, amelyek következtében szerveik nem képesek megfelelően működni, mivel a kóros vagy tömítő hatású szennyeződések miatt nem tudják ellátni feladatukat. Mielőtt tehát az ember kúrába fog, ezeket a szennyeződések kell eltávolítania, különben megakadályozzák vagy gyöngítik az alkalmazandó gyógyszer hatását. A hozzáértő orvosok ugyanebből az okból már réges-rég szükségesnek látták a keserűvízkúrát, és ebben a későbbi tapasztalat is igazolta őket. A keserűvízre azonban e betegeknek éppen olyan szükségük van, mint a gyógyszerre, amely minél kisebb ellenállásra talál a testben, annál gyorsabban és erőteljesebben képes hatni rá, és annál gyorsabban és könnyebben képes a beteg szerveknek erejét átadni. Mert bár a keserűvíz általában önmagában is tisztít, és eltakarítja a szennyet a szervezetből, e tisztító hatása igen kíméletes, ráadásul nem is jellemző tulajdonsága – éppen ezért ez a tisztulás nem is szokott hatására mindenkinél bekövetkezni. Az igazi tisztítószerek viszont

² Wulchen. Tájnyelvi szó, pontos jelentését nem tudtam azonosítani.

³ Johannes Hiskias CARDILUCIUS, *Wasser- und Signatur-Kunst, oder Beschreibung der führnemsten teutschen Saur- und Gesundheit-Brunnen, warmer Schwefelbäder und Salz-Quellen*, Nürnberg, Endter, 1680, 183–185.

alaposan és a kellő erővel végzik el e munkát, úgyhogy néhány órán belül összes hatásukat megtapasztalhatjuk. Ennek oka az, hogy ezeknek a szereknek viszont jellemző tulajdonságuk a tisztító hatás.

A meleg kénes fürdők használatát mindig meg kell előznie a tisztulásnak. Hiszen, minthogy a külső forró fürdő feloldja és folyékonyá alakítja a belső nyúlós és hideg nyákokat, azok a védtelenebb helyekről a szervekbe és a végtagokba húzódnak, és nem csupán a gyógyulást akadályozzák majd, hanem újabb problémákat és kórságokat is okozhatnak. Ezért hát mielőtt bármilyen kúrába kezdünk, tanácsos a betegség állapota és a páciens alkata szerint alkalmazható legalaposabb tisztítással kezdeni a kezelést.

Egyébként is bevett ősi és methodikus⁴ szokás az orvoslásban az, hogy az ember még magához a tisztításhoz is előbb előkészíti a testet: ez oldó, hígító, illetve cseppfolyósító, tágító italokkal, nedvekkel és főzetekkel történik, vagy éppen tágító hatású tartarum vitriolatumból⁵ vagy effélékből készült sókkal, mert ez az összes belső járatot megfelelően kitágítja, a nyúlós nyákokat meg az összegyülemllett ragacsos szennyeződések pedig hígítja és eltávolíthatóvá teszi [...].

---

⁴ Utalás az ókori methodikus orvosi iskolára (Aszklépiadész, Themiszón és mások), amely afféle középutat képviselt az elméleti (dogmatikus) és a tisztán gyakorlati (empirikus) orvoslás közt, és kíméletes gyógymódjairól volt nevezetes. Ez az iskola a Kr. e. 1. és a Kr. u. 1. században élte virágkorát.

⁵ Tartarum vitriolatum = kalium sulfuricum. Sal enixum Paracelsinek, vagyis Paracelsus főtt sójának is nevezik. Valójában kénsavas kálium, régen enyhe hashajtónak használták.